№ 153 ՈՒՐԲԱԹ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 18 — 1900 — ՈՒՐԲԱԹ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 18 № 153

ՔՍԱՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվան 6 րուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի եւ տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Տարվայ բերքը.— ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլ. Նամակ Ջիվանշիրի գաւառից. Նամակ Ղափան Մհալից. Նամակ խմբագրութեան. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Չինական գործերը. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Աղէտ աղէտի վրա։

ՏԱՐՎԱՅ ԲԵՐՔԸ

Ամառը վերջանում է և մենք կարող ենք փոքր ի շատէ ճիշդ կերպով գաղափար կազմել մեր երկրի տնտեսական վիճակի մասին, որքան դա կախված է տարվայ բերքից։

Ընդհանրապէս պէտք է համարել ներկայ տարին աջող և բարեբեր։ Շնորհիւ անձրեւների առատութեան թէ մարգագետինները և թէ հացաբոյսերի ցանքսերը աճել են անարգել կերպով։ Գիւղացիները ժողովել են խոտի մեծ քանակութիւն, որ կարող է պաշար կազմել մասամբ և միւս տարիների համար։ Հացաբոյսերը տուել են առատ հունձ այնպիսի տեղերում, ինչպէս են Շիրակը, Աբարանը, Նոր-Բայազետի և Երեւանեան գաւառների մի քանի մասերը, Կարսի նահանգը և այլն։ Հացի առատ բերքի պատճառով իջել է հացի գինը 70—80 կոպէկի պուդը, որ ձմեռը բարձրացել էր մինչեւ 1 ր. 20 եւ 1 ր. 60 կոպէկի։

Սակայն այդ ընդհանուր պատկերի վրա կան խոշոր սեւ բծեր, որոնք այնքան մեծ են թւով, որ արդէն ազդում են տարվայ համագումարի վրա բաւական զգալի կերպով։ Այսօրվայ յօդուածից, որ տպում ենք բանասիրականի բաժնում, մեր ընթերցողները կը տեսնեն, որ Ախալքալաքի գաւառի մի քառորդ մասը մատնվել է անբերրիութեան, շնորհիւ վնասակար միջատների։

Մեր լրագրի մէջ տպված տեղեկութիւններից յայտնի է, որ Շուշու գաւառի մի նշանաւոր մասը, Խաչէնը, Ջիվանշիրի և Շամախու գաւառների շատ գիւղեր, Սուրմալուի, Երեւանի գաւառի մասերը, Կախեթի բազմաթիւ գիւղեր և ուրիշ շատ տեղեր ենթարկվեցին կարկուտի սաստիկ աւերումներին և զրկվեցին իրանց բերքից խպառ կամ մեծ մասամբ։ Նոյնպէս վնասվել են զանազան հիւանդութիւններից շատ տեղ այգիները, բամբակի ցանքսերը և այլ մշակութիւններ։

Այդ վնասված տեղերի թիւը այնքան շատ է, որ այլ ևս իրաւունք չունենք անհոգ վերաբերվել դէպի ազգաբնակութեան բարեկեցութեան հարցը, առարկելով, որ տարին ինքը իրան կապահովի։ Որոշ տեղերի համար անհրաժեշտ են ներգործական միջոցներ և կազմակերպված օգնութիւն։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՄՈՒԼ

Մայրաքաղաքի մամուլը շատ զբաղված է լուսաւորութեան մինիստրի վերջին շրջաբերականներով։

«Վերջին շրջաբերականները, ասում է «Новости», շատ քիչ են շօշափում կրթութեան սիստէմը։ Մինիստրութիւնը պնդում է միայն այն, որ մեռած լեզուների վերաբերմամբ բոլորովին այնպէս, ինչպէս միւս առարկաների վերաբերմամբ, գործ չը դրվի չոր, անհոգի ձեւապաշտութիւն։ Այդ նպատակով բոլորովին ոչնչացվում են տխրահռչակ էքստէմպօրալէները (գրաւոր թարգմանութիւնները), որոնք ներկայացնում էին քառորդ դար մեզանում տիրող բացարձակ կլասիցիզմի ամենադաժան ձեւը»։

Լրագիրը շատ էական չէ համարում մինիստրութեան առաջարկած միջոցները.

«Եւ եթէ, շարունակում է նա, այնուամենայնիւ մենք կարեւոր նշանակութիւն ենք տալիս լուսաւորութեան մինիստրութեան այդ ցուցմունքներին, այդ միայն այն պատճառով, որ նրանք հանդիսանում են պաշտօնական խոստովանութիւն դպրոցական կրթութեան այն թերութիւնների, որոնք վերաբերում են կլասիկական սիստէմի էութեանը։ Նրանք դիպչում են նրա հիմքին»։

«Россія» հանդէս է գալիս նոյնպէս իբրեւ հակառակորդ կլասիկական սիստէմի։ Լրագրի կարծիքով, հին լեզուների ուսուցումը պէտք է ոչ թէ բարեփոխել, այլ վերացնել։ Հին, կլասիկական հեղինակների ուսումնասիրութիւնը պէտք է փոխարինել ազգային հեղինակների ուսումնասիրութեամբ։

«Новое Время» աւելի մեծ նշանակութիւն է տալիս մինիստրական շրջաբերականներին եւ գտնում է, որ «ինչպէս սովորեցնելու» հարցը աւելի կարեւոր է, քան «ինչ սովորեցնելու»։ Այդ լրագրի կարծիքով, կարելի է դպրոցական կրթութիւնը դնել զուտ մանկավարժական հողի վրա—մի եւ նոյնն է՝ Պուշկինի ուսումնասիրութիւնը կընտրվի կրթութեան կենտրոն, թէ Հոմերոսի կամ Օվիդիոսի ուսումնասիրութիւնը։ Նա ուրախանում է, որ «կօթօրնները» (հին յունական դերասանների բարձր ոտնամանները) մինիստրութիւնը ուզում է փոխարինել «սանդալներով» (հին յոյների սովորական ոտնամաններով, սօլերով) եւ պնդում է, թէ հարց է—արդեօք որն է լաւ՝ հին յունական ոտնամանը, թէ ռուս մուժիկի տրեխը։

Համակրութեամբ վերաբերվելով մինիստրական վերջին շրջաբերականներին, «Новое Время» սակայն մի բաց է գտնում նրանց մէջ, որին մեծ նշանակութիւն է տալիս, այն է, որ նրանք ոչինչ չեն ասում գիմնազիաների մանկավարժական խորհուրդների կազմութեան մասին։ Լրագիրը՝ յանուն գիմնազիայի շահերի՝ առաջարկում է կամ թոյլ տալ աշակերտների ծնողներին հաւասար իրաւունքով մասնակցել (երեւի ներկայացուցիչների միջոցով) գիմնազիաների մանկավարժական խորհրդում կամ փոխել ուսուցիչներ նշանակելու ձեւը։ Ամեն համալսարանաւարտ լեզուագէտ, պատմաբան, բնագէտ կամ մաթեմատիկոս չէ կարող ուսուցիչ լինել։ Դրա համար հարկաւոր են առանձին ընդունակութիւններ։ Իսկ ուսուցիչ նշանակելու այժմեան սիստէմով անկարելի է որոշել ուսուցչացուի մանկավարժական ընդունակութիւնների չափը։

«Ի՞նչպէս է այժմ պատրաստվում ուսուցիչների կազմը գիմնազիաների համար։ Թննվող ուսուցչացուն համալսարանում դիպլօմ է ստանում, որովհետեւ երկու ամսվայ ընթացքում (սովորաբար քննութիւններից անմիջապէս առաջ) կարողացել է սպունգի նման ծծել իր մէջ վիժատիպ դասախօսութիւնների մի ամբողջ հատոր,—որպէս զի վաղն եւ եթ յետ վիժէ այն ոչ միայն սրտից, այլ եւ յիշողութիւնից։ Այնուհետեւ, հետեւեալ ինստանցիաները գնում է ոչ թէ կենդանի մարդ, այլ սոսկ թուղթ, որի վրա շրջանի հոգաբարձուն դնում է իր թոյլտուութիւնը։ Ոչ ոք ոչ միայն լաւ չէ զննել թեկնածուի բնաւորութիւնն ու ընդունակութիւնները, այլ նոյն իսկ գաղափար չունի նրա քթի ձեւի մասին... Այն ընտանիքը, որի որդին սովորում է գիմնազիայում,—վերջացնում է լրագիրը,—այն քաղաքը, ուր գտնվում է գիմնազիան,—ահա ուսուցչացուի ամենաձեռնհաս գնահատողները։ Կազմակերպեցէք ծնողական շրջաններ, մասնակցութեան բաժին տուէք նրանց շրջանի հոգաբարձուի խորհրդում եւ գիմնազիաների ուսուցչական խորհուրդներում, դարձրէք ծնողներին ոչ թէ թշնամի կամ անտարբեր քննադատներ, այլ բարեկամներ գիմնազիական գործի—եւ կը տեսնէք, թէ ինչպէս կը ծաղկէ ռուսաց դպրոցը։—Ծնողներից խորթ մնացող դպրոցը՝ մեռած է սկզբից եւ եթ»։

«С.-П. Вѣдомости» գտնում է, որ նոր շրջաբերականները շատ կէտերում միմիայն հաստատում են այն, ինչ որ ասված է եղել շատ առաջ լուսաւորութեան նախկին մինիստրների շրջաբերականներում։ Լրագիրը համակրութեամբ է վերաբերվում այդ շրջաբերականներին, բայց վախենում է, որ նրանք էլ ապարդիւն մնան, ինչպէս, լրագրի կարծիքով,

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՂԷՏ ԱՂԷՏԻ ՎՐԱ

Մենք նորից այցելեցինք Ախալքալաքի գաւառը։ Այս անգամ չարժառիթը մի ուրիշ նոր, սոսկալի աղէտ էր, որ հասել էր այդ գաւառին, մի աղէտ, որ սարսափեցնում է մարդուն իր անողոք հետեւանքներով, Գաւառի մի ընդարձակ տարածութիւն ենթարկվել է վնասակար միջատների անխնայ աւերումներին եւ ներկայացնում է կատարեալ ամայութիւն եւ դատարկութիւն։

Ապաբաղդ գաւառ։

Դեռ նա չէ կարողացել բուժել իր այն ցաւերը, որոնք առաջ էին եկել երկրաշարժի աւերիչ ցնցումներից եւ ահա նրան բաժին է ընկել մի նոր փորձանք, որը, ճիշդ է, չունի երկրաշարժի սարսեցնող ազդեցութիւնը, բայց իր հետեւանքներով եւ արտայայտութիւններով աւելի ծանր եւ մաշեցնող է ազգաբնակութեան համար։

Մեր լրագրի մէջ տպված բաւական մանրամասն տեղեկութիւններից մենք գաղափար ունէինք վնասակար միջատների կատարած աւերումների մասին. բայց տեղն ու տեղը ուսումնասիրութիւնը եւ աւերումների տեսարանների այցելելը բոլորովին ուրիշ տպաւորութիւն գործեցին։ Մենք երբէք չէինք երեւակայում թէ այնքան մեծ է, այնքան յուսահատական է աղէտը։ Մենք ենթադրում էինք, որ միջատները կերել են եւ փչացրել ցանքսերի մի քառորդ կամ մի երրորդ մասը եւ վերջապէս ոչ աւելի քան կէսը, իսկ մնացածը ազատվել է եւ կարող է ապահովել գիւղական կարիքի մի մասը։

Մենք գնացինք Վաչեան, Ջանդուրա, Դելիսկա, Մուրջախեթ եւ Գիւմուրդա գիւղերի շրջանը փչացած ցանքսերը տեսնելու։ Բայց այլ եւս ցանքսի հետքեր չը տեսանք։ Արտերը դատարկվել էին հացաբոյսերից եւ ներկայացնում էին աշնան տեսարան, երբ դաշտից տարված են հնձած բոյսերը։ Միջատները լափել սրբել էին բոլոր հասկերը եւ թողել վատ ծղօններ, որոնց մի մասը քաղված էր կենդանիների կեբակուր դարձնելու համար, իսկ միւսը այնքան փչացած էր, որ նոյն իսկ չէր կարող ծառայել եւ այդ նպատակին։

Հազարաւոր օրավար տեղերից չէ վերցված նոյն իսկ մի քանի սոմար ցորեն կամ գարի եւ գիւղացին զարհուրած ու քարացած իրան հասած աղէտից, կանգնել է անյայտութեան եւ անորոշութեան առաջ, որովհետեւ չը գիտէ ինչ անէ, ինչ ձեռնարկէ իրան ապահովելու թէ առաջիկայ ձմեռը եւ թէ եկող տարիները։

Դժուարութեամբ կարողացանք գտնել մի փոքրիկ արտ, որ դեռ խպառ չէր ոչնչացել եւ այնտեղ դիտեցինք միջատներից մէկի գործունէութիւնը։ Հասկի վրա նստած էր «հօտենտօտեան մլուկ» կոչված միջատը եւ ծծում էր հատիկի հիւթը։ Հատիկները բաւական ամբացել էին եւ գուցէ այդ էր պատճառը, որ մլուկը նախ յարձակվել էր աւելի քնքոյշ եւ մատաղ հասկերով արտերի վրա եւ ապա տեղափոխվել էր դէպի աւելի կարծրացած հասկերը, որոնց ուտելը գուցէ այնքան էլ հեշտ եւ ախորժելի չէր, բայց քաղցած միջատների համար անհրաժեշտութիւն էր։

Մօտենալով Դադէշ, Սուլդա, Հօքամ գիւղերի սահմաններին, բոլորովին փոխվում է տեսարանը։ Այդտեղ ցանքսերը չեն ենթարկվել միջատների աւերումներին եւ զարգացել են շատ աջող։ Այդ գիւղերում, ինչպէս եւ Կարծախ գիւղում, հունձը առատ է։ Այդպէս աջող եւ առատ պէտք է լինէր հունձը եւ վերեւ յիշված գիւղերում, եթէ միջատները վնասած չը լինէին։

Պէտք է նկատել, որ վնասված գիւղերը պատկանում են Ախալքալաքի գաւառի ամենապտղաբեր եւ ամենաուժեղ շրջանին։ Այդ գիւղերի հացը առատ տարիներում այնքան մեծ է լինում, որ նրանով կարելի է ապահովել ամբողջ գաւառի կարիքները։ Այդ գիւղերի հացահատիկը, լինելով խոշոր եւ լաւ զարգացած, ծառայում է իբրեւ սերմացու շրջակայ միւս գիւղերի ցանքսերի համար։

Այդ գիւղերի շրջանում չը կարողացանք տեսնել միւս վնասակար միջատին՝ «հացի բզէզին», որ գաղթել էր դէպի այն տեղերը, ուր դեռ չէին փչացել հացաբոյսերը։ Այդ միջատին տեսանք գաւառի միւս մասում, որ վնասվել էր երկրաշարժից։ Առաջին գիւղը, որ այցելեցինք։ Մաջադիա գիւղն էր։ Նա նոյնպէս ենթարկվել էր միջատների սաստիկ աւերումներին եւ կորցրել էր իր հունձը։ Արագօվա գիւղում հազիւ ազատվել է արտերի վեցերորդ կամ ութերորդ մասը։ Միջատները անցել են Ջակ եւ Բուղաշէն գիւղերը, որոնք բացի դրանից սաստիկ վնասվել էին կարկուտից։ Մենք կանգ առանք Տրկնա գիւղում, որի ցանքսերը նոյնպէս վերջին օրերը ենթարկվել էին միջատների արշաւանքին։ Այդտեղ տեսանք հացի բզէզներին, որոնք ամուր կպած էին հացահատիկներին եւ ուտում էին նրանց։

Միջատներից վնասվել են քսանեվեց գիւղ։ Նրանց մի մասը խպառ կորցրել է իր ամբողջ հունձը, միւսներում ազատվել են մի քանի արտեր։ Եւ դեռ հաստատ չէ կարելի ասել թէ այդ ազատ մնացած արտերը արդեօք չեն ենթարկվելու միջատների կատաղի արշաւանքին։ Բացի վերեւ առաջ բերած գիւղերից յիշենք վնասվածների շարքում եւ հետեւեալ գիւղերը՝ Մեծ եւ Փոքր Կանդուրա, Խօսպեա, Խուլգումա, Կարտիկամ, Կուլիկամ, Օրջա, Ղուլալիս, Կօրխ, Բրտնա, Կօթելիա, Մաժադրա, Թախչա, Աբուլ եւ այլն։ Միջատները այժմ փոխադրվում են դէպի լեռնային տեղերը, ուր ցանքսերը դեռ կանաչ են եւ նրանց համար կերակրվելու նիւթ կայ մեծ քանակութեամբ։

Աւերմունքի ենթարկված տարածութիւնն է մօտ 40,000 դեսեատին, որից կերակրվում է 1,700 տուն մօտ 13,000 բնակչով, կամ գաւառի ազգաբնակութեան ամբողջ քառորդ մասը։ Եթէ հաշուի չառնենք այն գիւղերը, որտեղ ցանքսերի մի նշանաւոր մասը դեռ պահպանել է իր գոյութիւնը եւ վերեւ բերած թւերից վերցնենք նոյն իսկ միայն կէսը, դարձեալ կը ստանանք մի սարսափելի թիւ, քաղցածների եւ սնանկացածների մի ստուար բազմութիւն։

Ներկայ աղէտը յանկարծ չէ վրա հասել Ախալքալաքի գաւառի ազգաբնակութեանը։ Նա պատրաստվում էր մի քանի տարիների ընթացքում։ Միջատները նկատված էին դեռ երեք տարի սրանից առաջ, սակայն փոքր քանակութեամբ եւ առանձին վնաս չէին հասցնում։ Անցեալ 1899 թուին նրանց թիւը մանաւանդ հօտենտօտեան մլուկի քանակութիւնը այնքան մեծ էր, որ շատ արտեր փչացան, օրինակ Մաջադիա, Ջանդուրա, մասամբ Վաչեան գիւղերում։ Սակայն միջատի աւերումները դեռ մասնաւոր բնաւորութիւն էին կրում եւ գիւղացիները ամենեւին չէին կասկածում, որ ներկայ տարում նրանց արտերի թշնամին այդքան կուժեղանայ եւ ոտի տակ կը տայ հազարաւոր ազգաբնակութեան աշխատանքը եւ նրա հետ կապված յոյսերը։

Գիւղացիները մեծ հաւատով էին վերաբերվում այս տարվան։ Գարունը սկսվեց յոյսերով։ Եղանակները սկզբում նպաստաւոր էին բուսականութեան համար։ Գիւղացիներից շատերը պարտք էին վերցնում եւ ցորեն գնում, որպէս զի կարողանան ընդարձակ տարածութիւններ ցանել։ Մի քանի գիւղեր մեծ կապալավարձով վերցրել էին մասնաւոր կալուածատէրերից հողեր մշակելու համար։ Այժմ բաւական չէ, որ նրանք կորցրել են իրանց բոլոր ցանածը եւ ծախսածը, նաեւ պարտաւոր են տալ իրանց կապալադրամը կալուածատէրերին։ Գիւղացիները

մնացել են նոյն իմաստը ունեցող նախկին չրջաբերականները։ Այդ ապարդիւնութեան պատճառը լրագիրը գտնում է 1871 թւի գիմնազիական կանոնադրութեան մի կէտում։

«Այդ կանոնադրութիւնը տուեց գիմնազիայի վերատեսչին այնպիսի նշանակութիւն, որ չէ համապատասխանում ուսումնական-կրթական բնաւորութիւն ունեցող հիմնարկութիւն ղեկավարող անձին... Այդ կանոնադրութեան ոգու եւ նոյն իսկ տառացի իմաստի համաձայն, վերատեսուչը հիմնարկութեան «տէրն» է, եւ այդ պատճառով ուսուցչական ժողովի եւ տնտեսական մանաժողովի անդամները կատարելապէս ստորադրված են նրան, որ մի կողմից բոլորովին զրկում է նրանց նախաձեռնութիւնից, իսկ միւս կողմից eo ipso ազատում է նրանց ամեն մի պատասխանատւութիւնից, գոնէ ձեւականից»։

Ի նկատի ունենալով, որ կանոնադրութեան այդ կէտը չէ փոխված, լրագիրը կարծում է, որ նոր չրջաբերականների մէջ յայտնված բարի ցանկութիւնները եւ համակրելի մտադրութիւնները կարող են միայն անիրագործելի։

ՆԱՄԱԿ ՋԻԽԱՆՇԻՐԻ ԳԱՒԱՌԻՑ

Մաղավուզ, օգոստոսի 4-ին

Այս տարին մեր գաւառի ազգաբնակութեան մեծ մասի համար, կարելի է ասել, ամեն տեսակէտից «սեւ տարի է»։ Գարունքից սկսած «ծաղիկ» հիւանդութիւնը, որ համաճարակ բընաւորութիւն էր ստացել, նոր է միայն դադարում, հարիւրաւոր զոհեր տանելուց յետոյ։ Համարեա բոլոր չը պատուաստված երեխաները հիւանդացել են ու կամ մեռել, կամ կենդանի մնալով՝ այլանդակվել։ Ահագին քանակութեամբ անմեղ զոհեր տալուց յետոյ միայն մեր տգէտ գիւղացին համոզվեց, թէ պատուաստը օգտակար բան է, տեսնելով որ պատուաստված երեխաներից ոչ մէկը չը հիւանդացաւ։

Կարկուտը ահագին վնասներ էր տուել մեր գիւղի, Մեծ-Շէնի, Մոխրաթաղի, Վարունգնաթաղի, Հաթերքի, Կճողոտի եւ մասամբ Կուսապատի, Գիւլեաթաղի եւ Ջանեաթաղի արտերին եւ այգիներին, վերջերս էլ երկարատեւ անձրեւները լրացրին պակասը։ Գիւղացին չը կարողացաւ իր ժամանակին հունձը վերջացնել եւ խուրձ կրել. կարկտահար արտերն են կանաչով ծածկվել եւ թէ արդէն հնձած խուրձն ու խոտըն է սեւացել, փչացել։ Համեմատած նախորդ տարիների հետ՝ խուրձը չատ քիչ կայ, որովհետեւ կարկտահար արտերը գերանդիով հարում են այլ նպատակների համար. եղած խուրձից էլ չատ քիչ հացահատիկ է դուրս գալիս, այն էլ սեւ ու փուտ։ Այնպէս որ այս տարի մեր գիւղերից չատերի հացը կը պակասի եւ մի քանիսը միայն թերեւս մի կերպ ծայրը ծայրին բերեն։ Հունձը դեռ նոր է վերջանում, էլ երբ պէտք է գիւղացին խուրձ կրէ, կալը վերջացնէ, որ իր ժամանակին էլ աշնան վարուցանքը սկսէ։

Սակայն ամենամեծ դժբաղդութիւնը, որ ագի մէջ է գցել մեր չրջակայ մի քանի գիւղերը, դա եղջիւրաւոր անասունների ժանտախտն է, որ անցեալ ձմեռ Մարաղա, Ջայլու, Մարգակերտ եւ այլ գիւղերում կոտորածներ անելուց յետոյ՝ անցել է սարի գիւղերը—Թալիչ, Մաղավուզ, Մեծ-Շէն եւ այլն, ուր մեծ աւերածութիւններ է անում ներկայումս։ Ջը նայած, որ յատուկ անասնաբոյժներ են ուղարկված մեր եւ Թալիչ գիւղերը եւ մի քանի անգամ էլ նահանգական անասնաբոյժն է այցելել, որոնք թէ հիւանդ անասուններին են սպանել տալիս եւ թէ այլ նախազգուշական միջոցներ են գործադրում, բայց հիւանդութիւնը յամառ կերպով չարունակվում է, որով վերջնականապէս քայքայվում է մեր գիւղացու առանց այն էլ աղքատ տնտեսութիւնը։ Հիւանդութիւնը ճարակում է թէ Մռաւի արոտատեղերում, սար տարած տաւարի մէջ, թէ գիւղերում թողած կթան եւ լծկան անասունների մէջ։ Մինչեւ հիմա մեր գիւղում սպանված է երկու-երեք հարիւր տաւար եւ գոմէշ, չը հաշված առանց անասնաբոյժի միջամտութեան սատկածները։ Իբրեւ թէ գիւղական պաշտօնեաներից եւ այլ անձնաւորութիւններից յանձնաժողով է կազմված անասունների գնահատութեան համար. բայց անասնաբոյժը յանձնաժողովի առաջարկած ոչ մի գինը չէ ընդունում, չը նայած որ վերջինս միչտ կէս գինն է ասում։ Այսպէս, եթէ յանձնաժողովը մի կովի գին առաջարկում է, օրինակ, 16--17 րուբլի, անասնաբոյժը առաջարկում է երբեմն նոյն իսկ 6 րուբլի, եւ յանձնաժողովը չէ համարձակվում ձայն—ծըպտուն հանել։ Ջը գիտենք անասնաբոյժը ինչով է առաջնորդվում, որ երբեմն այնքան տարբեր գներ է նչանակում։ Շատ ծանր է գիւղացիների դրութիւնը եւ այն տեսակէտից, որ ոչ թէ միայն տարբեր գիւղերի յարաբերութիւններն են խզված, այլ եւ արգելվում է, օրինակ, մի եւ նոյն գիւղի հանդի մի մասից սայլով գնալ միւսը խուրձ կամ խոտ բերելու եւ այլն։ Մի խօսքով՝ չատ մռայլ եւ տխուր ապագայ է սպասում մեր գիւղերին։ Ի՞նչպէս պէտք է գիւղացիները անցկացնեն այս ծանր տարին, երբ կարող կը լինեն նրանք վերականգնել իրանց քայքայված տնտեսութիւնը։—Այս տարի միայն խոտն է առատ, սակայն անասուն չը մնաց, որ այդ միակ առատ բերքը վայելէ...

Զ. Ս.

ՆԱՄԱԿ ՂԱՓԱՆ ՄՀԱԼԻՑ

Օգոստոսի 6-ին

Ձեզ արդէն յայտնի է Մկրտիչ Վաչեանի սպանվելը։ Օգոստոսի 5-ին պղնձահանքերով անցան դէպի սպանութեան տեղը քննիչը, բժիշկը եւ տեղական պրիստաւը։ Մկրտիչ Վաչեանի մահը սուգ պատճառեց ոչ միայն իր ընտանիքին, այլ եւ ամբողջ Մեղրիի հասարակութեան եւ Մեղրիի Գիւնէյ մհալի հայ եւ թէ թուրք ազգաբնակութեան։ Մեր գաղափարներից զուրկ կեանքի անապատում նա ներկայացնում էր անկեղծ, ազնիւ, չիտակ, գործունեայ երիտասարդ, որ եռանդուն կերպով մասնակցում էր գիւղական-հասարակական գործերին։ Անցեալ տարի ժողովուրդը ցանկանում էր նրան տանուտէր ընտրել, բայց նա աչքերի տկարութեան պատճառով, ցաւելով մերժեց։ Նրա տան դռները բաց էին ամեն մէկի առաջ լինէր դա Եւրոպայից եկած մի ճանապարհորդ, թէ խեղճ, աղքատ մուրացկան, եւ նա վայելում էր թէ հայ եւ թէ թուրք գիւղացիների սէրն ու համակրանքը։

Հանգիստ ոսկրներիդ, գիւղական համեստ գործիչ։

Ց. Դ.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Իգդիր, յուլիսի 29-ին

«Մշակի» № 136-ում տ. Սատղիկ Տէր-Ցարութիւնեան Ռաշմաճեան պահանջում է, որ ես իմ «անուն-ազգանունով դուրս գամ ասպարէզ»։ Այդ պահանջը ես բոլորովին աւելորդ եմ համարում, որովհետեւ անուն-ազգանուն չիմանալը չէ կարող խանգարել հաչիւ տալուն։ Իսկ գալով երկրորդ հարցին, թէ «որքանով է ընկերութիւնը օգնել իրան», հէնց ինքը, տ. Ասաղիկ Տէր-Ցարութիւնեան Ռաշմաճեանը, որպէս նախկին նախագահուհի, ինձանից աւելի լաւ կիմանայ։ Այնու ամենայնիւ ես կը յայտնեմ իմ իմացածը, որ ահա մի առ մի առաջ եմ բերում.) մի ներկայացումից զուտ արդիւնք մնացել է մօտաւորապէս 20 րուբլի, 2) մի գրական երեկոյթից, որտեղ վաճառվել են եւ զանազան ձեռագործներ, ստացվել է մօտ 25 րուբլի. 3) մի ինչ որ քէֆից հաւաքվել է 3 ր. 50 կոպէկ. 4) նոր տարվայ առիթով պատրաստած տօնածառից օգուտ է մնացել 5 րուբլի. 5) ես անդամավճար եմ տուել 4 ր. 60 կոպէկ. (իսկ թէ միւս անդամուհիները որքան են տուել—չը գիտեմ, որովհետեւ մի քանի անգամ հաչիւ եմ պահանջել յարգելի նախագահուհուց, բայց նա «լաւ» ասելով, յետաձգել է մինչեւ այսօր) եւ վերջապէս 6) վերջին ներկայացումից հաւաքված 50 րուբլին նոյն իսկ մեր գաւառապետի ձեռքով է ուղարկվել յարգելի տիկ. Սատղիկին՝ նրա Բագու եղած ժամանակ։ Այս է իմ իմացածը. թէ էլի կայ, չը գիտեմ։

Անդամուհի

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Իգդիր, օգոստոսի 10-ին

«Մշակի» 130 համարում Իգդիրից գրած նամակում մի ոմն «Անդամուհի» յայտնում է, թէ 1896 թւին մի քանի օրիորդներ եւ տիկիններ, տեղացի երիտասարդների մասնակցութեամբ, կամեցան մի ընկերութիւն կազմել կար ու ձեւի արհեստանոց բանալու համար,—թէ անդամավճարներից, ներկայացումներից, գրական երեկոյթներից եւ կոմիտական ... նուէրներից գոյացաւ մի համեստ գումար, որով կարելի էր իրագործել արհեստանոց բանալու միտքը.—թէ իմ մի յօղուածի ազդեցութեան տակ վճռվեց օր. Սատղիկ Տէր-Ցարութիւնեանին ուղարկել Բագու, որ կար ու ձեւ սովորէ եւ իրաւունք ձեռք բերէ արհեստանոց բանալու, եւ թէ օրիորդը գնացել է ընկերութեան սուղ միջոցներով, իսկ այժմ սովորածը չահագործում է իր օգտին եւ չէ ուզում ճանաչել, թէ ում կոպէկներով է սովորել եւ այլն եւ այլն։

Թոյլ տուէք ինձ, իբրեւ մի անձնաւորութեան, որի անունը տրված է այդ նամակում եւ որ լաւ ծանօթ է գործի հանգամանքներին, պարզել այդ հարցը։

Ցատկապէս կար ու ձեւի արհեստանոց բանալու համար Իգդիրում երբէք ընկերութիւն չէ կազմվել եւ այդպիսի երեւակայական ընկերութեան աջակցութեամբ օր. Սատղիկ Տէր-Ցարութիւնեան չէ գնացել Բագու սովորելու։ Փաստը հետեւեալն է։ Օրիորդը ջերմ ցանկութիւն ունէր ուսումը չարունակելու կամ մի արհեստ սովորելու, որ հնար ունենայ կեանքի մէջ գոյութեան կռիւը անկախ վարելու։ Մի օր նա ցոյց տուեց ինձ իր ինքահայր պ. Մկրտիչ Աւալեանի (նախկին դերասան Թիֆլիսի խմբից) նամակը, որով հրաւիրվում էր Բագու, նրա մօտ ապրելու, եւ խորհուրդ հարցրեց ինձնից։ Լաւ ծանօթ լինելով օրիորդի եռանդին եւ աշխատասիրութեանը, ես խորհուրդ տուեցի օգտվել դէպքից եւ գնալ կար ու ձեւ ու մեքենայով գուլպագործութիւն սովորել եւ հնարաւոր դէպքում արհեստանոց բանալ Իգդիրում։ Անմիջապէս հոգացվեց ճանապարհածախսը առանց որ եւ է ընկերութեան աջակցութեան եւ օրիորդը ուղեւորվեց Բագու։ Այստեղ օրիորդին սիրով ընդունել էր պ. Աւալեան եւ իր գրպանից վճարել նրա ուսման վարձը եւ բացի այդ, ինչպէս ասաց օրիորդը, այնտեղ նրան աջակցել են նիւթապէս տ. Սարգսեան եւ ուրիչներ։ Սակայն, չը նայելով այդ աջակցութիւններին, օրիորդը դարձեալ նիւթական կողմից բոլորովին ապահոված չէր, ուստի իմ առաջարկութեամբ եւ պ. Աւետիս Ահարոնեանի եւ ուրիչների մասնակցութեամբ այստեղ մի ներկայացում տրվեց, որի արդիւնքը յանձնվեց Իգդիրի ոստիկանութեանը օր. Սատղիկ Տէր-Ցարութիւնեանին հասցնելու համար։ Այստեղ ոչ մի ընկերութիւն կամ անդամուհի վերադարձնելու պայմանով աջակցութիւն չէ ցոյց տուել։ Այնուհետեւ օրիորդը, դասընթացքը վերջացնելուց եւ աջողքննութիւն տալուց յետոյ վերադառնալով հայ-

---

այլ եւս պաշար չէին թողել տանը, լաւ գիտենալով, որ արտերը չուտով կը տան նոր բերք, որից եւ կը ստանան իրանց ուտելիքը։ Ողբալի իրականութիւնը իր անողոք կերպարանքով կանգնել է գիւղական տան առաջ։ Գիւղացին սկսել է ծախել, ինչ որ կարելի է ծախել. նա արդէն վաճառանոց է հանել իր եզների մի մասը եւ նրանց էժան գնով, կիսագնով ծախել է հարեւան գիւղերի բնակիչներին։ Նա ոչ միայն հաց չունի իր համար, այլ եւ դարման չունի իր անասունների համար։

Պէտք է նկատել, որ անցեալ ձախորդ տարիների պատճառով չատ տեղ արդէն բաւական թուլացել էր գիւղական տնտեսութիւնը եւ տան միջից արդէն չուկան էին հանվել թէ կենդանիներ եւ թէ տնային մի քանի պարագաներ։ Ներկայ տարին պէտք է նպաստէր հին կորցրածը վերադարձնելուն եւ տնտեսութիւնը վերականգնելուն։ Բայց նա աւելի եւս քայքայեց եղածի մնացորդները։

Ջը պէտք է աչքից թողնել եւ այն հանգամանքը, որ ներկայ տարին ունեցաւ եւ մի քանի ուրիչ ձախորդութիւններ, որոնք աստակայրեն աղէտի արտայայտութիւնը։ Անվերջ անձրեւները եւ նրանց ուղեկից ցըրտերը թուլացրին բուսականութիւնը այնտեղ, ուր դեռ միջատները սակաւաթիւ էին եւ թոյլ չը տուին, որ նա չուտով զարգանայ եւ հասկերը չուտով լցվին եւ ամրանան, որպէս զի կարողանան դիմանալ միջատների արչաւանքին։ Միւս ձախորդ հանգամանքն այն է, որ չնորհիւ անցեալ տարվայ երաշտութեան, հացահատիկը ստացվել էր վատ տեսակի, իսկ հին պաշարները սպառված էին, այդ պատճառով սերմացուի համար գործ էին ածվել փուտ, թոյլ սերմացու հացահատիկներ։ Միջատները անչուշտ չէին խնայի եւ աւելի լաւ ցանքսերը, ինչպէս որ նրանք չը խնայեցին հիւսիսային կովկասից բերած սերմացուից առաջացած ցանքսերը, բայց վերջիններս կարող էին չուտով զարգանալ եւ մի քանի տեղեր ազատվել վտանգից։

Մեր ճանապարհորդութեան միջոցին աչքի էր ընկնում եւ մի հանգամանք։ Այս տարի Ախալքալաքի գաւառում մեծ քանակութեամբ կայ մանր մորեխ, որի կատարած դերը բոլորովին անյայտ է։ Նրանից վնաս չէ նկատվել ցանքսերի վրա եւ մի քանի մարդիկ նոյն իսկ ենթադրում են, որ նա հանդիսանում է իբրեւ միւս միջատներին թշնամի։ Միւսները կարծում են, որ այդ մորեխն էլ հասցնում է վնաս, թէեւ համեմատաբար թեթեւ կերպով։

Բնականաբար հարց է ծագում, թէ արդեօք վնասակար միջատները քանի տարի պէտք է մնան իրանց նուաճած տեղերում, արդեօք նրանք չեն տարածվի եւ միւս դեռ եւս անվնաս մնացած գիւղերը եւ արդեօք կան միջոցներ մաքառելու նրանց դէմ եւ չարունակելու հողերի վարուցանքսը ապահով կերպով։

Եթէ գիւղացին չը ցանէ, իր գլխաւոր պարապմունքից ձեռք քաշէ, ապա ինչով պէտք է նա իրան համար ապրուստի միջոց հայթայթէ։ Ասել գիւղացուն թէ մի ցանէք մի քանի տարի, մինչեւ որ միջատները ձեռք վերցնեն ձեր հողից՝ հեշտ է. բայց ինչ աշխատանք կարող ենք տալ գիւղացուն եւ այն էլ հազարաւոր մարդկանց։ Շուարված գիւղացիները իրանք թողել են իրանց արտերը անհերկ եւ սպասում են մի խելացի որոշման, մի նպատակայարմար կարգադրութեան։ Նրանք էլ վախենում են հերկել մի կողմից այն պատճառով, որ նրանց աշխատանքը կարող է զուր կորչել, իսկ միւս կողմից այն պատճառով, որ նրանք կարծում են, թէ դրանով աւելի եւս կուժեղացնեն հօտենոտեան մլուկին։ Մի քանի գիւղացիների արած դիտողութիւնները, որոնց հետ ծանօթացայ, համաձայն չեն գիտութեան մէջ արձանագրված փաստերին։ Օրինակ, մասնագէտները պնդում են թէ հօտենոտեան մլուկը ձմերում է անտառներում եւ յատկապէս անտառահողերի վրա գտնվող տերեւների տակ եւ երբ թէ երբէք չէ իջնում հողի խորքերը. մինչդեռ վնասված գիւղերի չրջանում չը կան անտառներ, իսկ գիւղացիները գիտեն են, որ մլուկները իջնում են հողի խորքը եւ 6—8 վերչօկ խորութեան մէջ անցկացնում իրանց ձմեռը։ Երբ անցեալ տարի աշնան գիւղացիները հերկում են եղել իրանց հողը, նկատել են մլուկների բուներ մեծ քանակութեամբ։ Նրանց կարծիքով հացահատիկ չը ցանելը կունենայ այն լաւ կողմը, որ գարնանը նիւթ չի լինի մլուկների համար եւ նըրանք քաղցած մնալով կարող են կոտորվել։

Սակայն հացահատիկներ չը ցանելով գուցէ կարելի լինի ցանել ուրիչ բոյսեր, որոնք չեն վնասվում այդ միջատներից։ Այդպիսի բոյսեր կան եւ նրանք ընդունված են գիւղական չրջանում, թէեւ ցանվում են չատ քիչ քանակութեամբ։ Այժմ կարիքից ստիպված պէտք է փորձել այդ բոյսերը ցանել մի երկու տարի եւ դրանց արդիւնքով ձեռք բերել ուտելու հաց եւ անասունների համար դարման։ Այդ բոյսերից յիշենք կտաւատը, չալգեան, քրուշնան, վիկը, մասամբ գետնախնձորը եւ մի քանի ուրիչ բոյսեր, որոնց փորձերը կարելի է անել։

Պէտք է ենթադրել, որ նպատակայարմար կը լինի ձմեռվայ սկզբին հերկել արտերի մի մասը եւ դուրս հանելով մլուկներին՝ կոտորել նրանց ցրտի միջոցով։ Այդ դէպքում օգտաւէտ կը լինեն եւ խոզերը, որոնք սիրում են միջատներին եւ խնդոյն կը ժողովեն արտերից։ Պէտք է ցաւել, որ այս տարի չատ քիչ թռչուններ երեւացին Ախալքալաքի գաւառում, որովհետեւ նրանք էլ ժողովում են միջատներին եւ ուտում։ Գիւղական տների մօտ գտնվող մի քանի արտեր կարողացել են ազատ մնալ հէնց այն պատճառով, որ հաւերը ոչնչացնում էին միջատներին եւ թոյլ չէին տալիս վնասելու արտերին։

Այն գիւղերը, որոնք այս տարի ազատ էին միջատներից, բայց սահմանակից են այն տեղերին, որոնք վնասվեցին, պէտք է մեծ զգուչութիւններ գործ դնեն եւ առաջիկայ 1901 թւին չը հերկեն իրանց արտերի այդ մասը եւ յամենայն դէպս առաջուց պատրաստվեն մաքառելու կատաղի թշնամու դէմ։

Ճանապարհորդութիւնը վերջացնելուց յետոյ վերադարձանք Ախալքալաք եւ ներկայ եղանք մի երեկոյթի, որտեղ գտնվում էին գաւառապետը, տեղական ինքնավարութեան ներկայացուցիչները, տեղական պաշտօնեաներ եւ ինտելիգենցիայի ներկայացուցիչներ։ Խօսակցութեան գլխաւոր եւ կենտրոնական առարկան գաւառին հասած աղէտն էր։ Քաղաքի ժողովուրդը ամեն օր տեսնում է դժբաղդ գիւղացիների դեգերող քաղաքի փողոցներում, ալիւրավաճառների խանութներում, վարչական հիմնարկութիւններում։ Հաց են խնդրում, աշխատանք են խնդրում, օգնութիւն են խնդրում։ Ախալքալաքցիները յոյս ունեն, որ հասարակութիւնը օգնութեան կը գայ եւ չի թողնի հազարաւոր մարդկանց վերին աստիճանի չքաւորութեան մէջ։ Ընթրիքի սեղանը չը կարողացաւ մոռացնել գաւառին հասած աղէտը։ Այդ աղէտը չատ է մեծ եւ զգալի։

Ախալքալաքի գաւառում պաշտօնական յանձնարարութեամբ հետազօտութիւններ է անում վնասակար միջատների վերաբերութեամբ գիւղատնտես Ա. Սահակեան։ Նա գտնվում էր հեռաւոր գիւղերում եւ մենք չը կարողացանք իմանալ թէ ինչ դիտողութիւններ է արել նա եւ ինչ եզրակացութեան հասել։ Ցանկալի է, որ հետազօտութեան արդիւնքը չուտ հրատարակվէր եւ մասնագէտների միահամուռ ոյժերով մշակվէին միջոցներ՝ օգնելու դժբաղդ գաւառին ազատելու իր ազգաբնակութիւնը սովից եւ ծայրայեղ կարօտութիւնից առաջիկայ տարիներում։

Իսկ այս տարվայ հոգսը, առաջիկայ ձմեռվայ օգնութեան գործը պէտք է իրանց վրա վերցնեն վարչութիւնը եւ հասարակական բարեգործութիւնը։

Ալ. Քալանթար

բենից, երեք ամիս մնաց անգործ, որովհետեւ մէջտեղում դրամ չը կար մեքենաներ եւ այլ պարագաներ առնելու համար։ Այն ժամանակ մեծախօս անձինք, որոնք մեծ ույժ են կազմում գործ չեղած ժամանակ, ի միջի այլոց եւ բողոքող «Անդամուհին», հրապարակ չեկան իրանց ցանկութիւնը (եթէ կար) գործով ապացուցանելու։ Զանձրացած պարապութիւնից, օր. Ա. Տէր-Ցարութիւնեան գնաց Երեւան իր ժամադրութիւնը մի կերպ իրագործելու համար։ Այնտեղ պ. Տիգրան Ռաշմաջեան նրան հրաւիրեց վարժուհի Թաւրիզի ուսումնարանների համար։ Ուսումնական տարին լրանալուց յետոյ վերադարձաւ հայրենիք, ուր եթէ աջակցողներ լինէին արհեստանոց բանալու, հաստատ գիտեմ, որ կրկին չէր գնայ Թաւրիզ։ Այս տարի օրիորդը կրկին վերադարձաւ հայրենիք, ուր դարձեալ ոչ ոք նրան չառաջարկեց արհեստանոց բանալ, եւ ամուսնանալով պ. Ռաշմաջեանի հետ՝ գնաց իր պաշտօնը շարունակելու։

Ցոյց ունեմ ընթերցողների համար այժմ պարզ է, որ «Անդամուհու» նամակը չէ համապատասխանում ճշմարտութեան եւ արդիւնք է անհամակրելի չարժումների։

Ց. Խօջաէյնեաթեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Կովկասեան մեղուապահները մտադիր են առաջիկայ աշնանից բաժանմունք բանալ Պետերբուրգում՝ մեղուապահութեան արդիւնքները վաճառահանելու համար թէ այնտեղ եւ թէ այնտեղից—արտասահման։

—

Աչքի առաջ ունենալով, որ մի եւ նոյն առարկայի մասին հակասական տեղեկութիւններ են տալիս զանազան հաստատութիւններ, որոնք զբաղված են վիճակագրական թւեր ժողովելու գործով, ներքին գործերի մինիստրութիւնը որոշել է բարեփոխել կենտրօնական վիճակագրական կօմիտէտի կազմութիւնը եւ գործավարութիւնը։ Օրինակ, ցանքսերի վիճակի մասին տեղեկութիւնները, որ ժողովում են երեք մինիստրութիւններ, այն է ներքին գործերի, երկրագործութեան եւ ֆինանսների, շատ անգամ ամենեւին միմեանց նման չեն եւ այդ պատճառով անկարելի է լինում ճիշդ գաղափար կազմել տարվայ բերքի մասին։

—

Ջրի երթեւեկութիւնը երկաթուղիներում շարունակում է զարգանալ, չը նայելով բազմաթեսակ հսկողութիւններին, որ սահմանված է այդ նպատակով։ Ցաճախ զեղծումներ կատարվում են երկաթուղային պաշտօնեաների շնորհիւ, որոնք ունեն ձրի տոմսակներ ստանալու արտօնութիւն։ Մինիստրութիւնը մտադիր է այսուհետեւ, փոխանակ ձրի տոմսակների, վճարել դրամական նպաստ՝ տոմսակների արժողութեան համաձայն։

—

Լրագրական տեղեկութիւններին նայելով շատ զեմստվօներ վերջին ժամանակ միջնորդութիւն էին յարուցել նոր աղբիւրներ սահմանելու համայնական տուրքերի համար։ Ի միջի այլոց, զեմստվօները միջնորդում են յօգուտ զեմստվօների տուրքի ենթարկել մասնաւոր բանկերի եւ երկաթուղիների զուտ արդիւնքը, նոյնպէս եւ որոշեալ տոկոս ստանալ անուղղակի հասոյթներից։ Լուրերին նայելով այդ միջնորդութիւններին բաւարարութիւն չի տրվի։

—

Բժշկական դեպարտամենտը հաղորդում է ի տեղեկութիւն ընդհանուրի, որ անգլիական Հնդկաստանը ներքին գործերի մինիստրութեան կողմից յայտարարված է անբարեյաջող խօլերայի վերաբերմամբ, որովհետեւ ստացված տեղեկութիւններին նայելով, այդ երկրում յիշված հիւանդութիւնը քանի գնում աւելի եւ աւելի տարածվում է։

—

Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են, թէ երկաթուղիների գլխաւոր վարչութեան մէջ պէտք է կազմվի առանձին յանձնաժողով մասնակցութեամբ ֆինանսների մինիստրութեան ներկայացուցչի, նոր վճար սահմանելու համար այն ճանապարհորդներից, որոնք արագընթաց գնացքով ուղեւորվում են Մօսկվայից Բագու։

—

Պետերբուրգի ձկնաբուծական եւ ձկնորսական ռուս ընկերութեան մէջ հարց է բարձրացրած 1901 թւին համաժողով կազմելու Պետերբուրգում Ռուսաստանի ձկնաբուծական եւ ձկնորսական բոլոր ֆիրմաների ներկայացուցիչներից՝ միասին քննադատութեան ենթարկելու համար այդ գործերով զբաղվողների կարծիքներն ու պէտքերը եւ, գլխաւորապէս, բաւարար լուծումն տալու համար այն հարցին, թէ ինչպէս պէտք է արդատախիլ անել ձկան անկանօն եւ մնասակար որսը, որի պատճառով հետզհետէ աւելի եւ աւելի սակաւանում է ձկան քանակութիւնը Ռուսաստանի գետերում եւ լճերում։

—

Պետերբուրգի մանկավարժական փոխադարձ օգնութեան ընկերութիւնը դիտաւորութիւն ունի հետեւեալ տարի Կովկասում սեփական բուժարան բանալ իր անդամների համար։ Բուժարանի համար անհրաժեշտ միջոցների հայթայթումը, ընկերութեան աշնանային նիստերից մէկում, կը յանձնարարվի առանձին յանձնաժողովի։

—

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Վերջին ամսում ամեն երեկոյ տեղացող անձրեւները եւ երբեմնակի կարկուտը վնասում են շրջակայ գիւղերի կալերին ու ցանքսերին։ Եթէ մի քանի օր էլ այսպէս շարունակվի, ցորենի գինը զգալի կերպով կը բարձրանայ»։

—

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ մեզ գրում են. «Օգոստոսի 6-ին, առաւօտեան ժամի 10-ին, Ախալքալաքում նշանակված էին քաղաքային ընտրութիւններ։ Մինչեւ ժամի 12-ը սպասելուց յետոյ, քաղաքագլուխ պ. Ա. Գրիգորեան բացեց ժողովը 25 հոգու ներկայութեամբ միայն, այն ինչ, նախօրօք կազմած ցուցակի համաձայն, ընտրութիւններին պիտի մասնակցէին 290 հոգի։ Ո՞ւր էին հրապարակում հասարակական շահերի մասին մեծ-մեծ «բրդող» ինտելիգէնտ երիտասարդները, չը գիտենք։ Ընտրվեցին միայն 6 խրատտուներ, իսկ մնացածների մասին լրացուցիչ ընտրութիւն նշանակվեց ամսիս 20-ին։ Ցաւում ենք, որ ընտրողների գէթ հասկացող մասը, աչքի առաջ ունենալով ներկայ ընտրութիւնների կենսական նշանակութիւնը քաղաքի ներքին բարօրութեան համար, անտես չի անի առաջիկայ ժողովը եւ կաշխատէ քաղաքի տնտեսական կառավարութեան ղեկը յանձնել մի հասկացող ու բանիմաց մարդու»։

—

ՇՈՒՇՈՒՑ մեզ գրում են. «Ցունիսի 25-ին, դերասանական խումբը, ի նպաստ պ. Աբէլեանի խաղաց Շէքսպիրի «Անսանձի սանձահարութիւնը» կօմէդիան։ Դահլիճը ծայրէ ի ծայր լի էր հասարակութեամբ։ Թէ հեղինակի հռչակը եւ թէ տաղանդաւոր դերասանի անունը գրաւել էին շատ շատերին։ Ցուլիսի 30-ին տեղի ունեցաւ երկրորդ ժողովրդական ներկայացումը։ Խաղացին Հեքիմեանի «Սամէլ» ողբերգութիւնը եւ «Խէչօի թուղը» վօդըվիլը։ Այս անգամ էլ բաւական ժողովուրդ կար ստորին դասակարգից։ Այդ ներկայացումները հետզհետէ աւելի ժողովրդական կերպարանք են ստանում։ Ուրախալի էր տեսնել այս անգամ հայ նախապետական կանոնից ներկայացման եկած»։

—

ՇԻՐԱԿԻՑ մեզ գրում են. «Ցուլիսի 23-ին հողին յանձնվեց ուղունքլիսեցի Մալխաս աղան, որ մեռաւ 105 տարեկան հասակում։ Հանգուցեալը նշանաւոր մարդ էր։ Նա դեռ եւս Թիւրքայ տիրապետութեան ժամանակ 50 տարի պաշտօնի մէջ է եղել, իսկ 23 տարի էլ շարունակ Մէջլիսի անդամի եւ աւագ տանուտէրի պաշտօն էր կատարում։ Վերջին պատերազմից յետոյ մինչեւ 1898 թիւը նա տանուտէր էր գիւղում։ Շատ անկաշառ մարդ էր, նրա դուռը միշտ եւ ամեն ժամանակ բաց էր բոլորի եւ մանաւանդ աղքատի առաջ. իր անբիծ ծառայութեան համար վարձատրվել էր ռուսաց պետութիւնից ոսկէ եւ արծաթէ մեդալներով եւ 100 դեսեատին հողով»։

—

ԱՍԽԱԲԱԴԻՑ մեզ գրում են. «Օգոստոսի 5-ին, շաբաթ օր, տեղիս քաղաքային կլուբի ամառային նոր թատրօնում դերասան պ. Անդրանիկը Ասխաբադում առաջին անգամ ներկայացրեց Շիլլերի «Աւազակներ» դրաման։ Մի խումբ երիտասարդներ երեք ընծայ տուեցին պ. Անդրանիկին։ Թատրօնը լի էր հասարակութեամբ, կային եւ օտարազգիներ։ Հասարակութիւնը գոհ մնաց ներկայացումից»։

—

ԻԳԴԻՐԻՑ մեզ գրում են. «Կարմրուկը անթիւ զոհեր է տանում մեզանում։ Քահանայի ասելով, օր չէ անցնում առանց զոհի։ Իգդիրի եկեղեցում ամեն օր ամենապակասը 2—4 մեռած մանուկներ են շարված լինում, իսկ անցեալ օրը մեռել էին 6 հոգի։ Այդ թիւը Իգդիրի համար, որ մօտ 600 տուն ունի, դեռ ոչինչ է, բայց երեւակայեցէք Ալիղամարլուի նման փոքրիկ գիւղի դրութիւնը, որը Իգդիրի չորրորդ մասի չափ հազիւ լինի եւ որ օրեկան 4 երեխայ է զոհ տալիս»։

—

ՋԻԲՐԱՅԷԼԻ գաւառից մեզ գրում են. «Մեզանում բերքը այս տարի բաւարար է։ Խաղողի այգիներն առ այժմ լաւ են։ Ցորենը ծախսում են 1 ր. 20—1 ր. 40 կօպ., գարին 60—70 կօպ. (անցեալ տարի ծախվել է ցորենը 2 ր. 40 կօպ., գարին 1 ր.—1 ր. 20 կօպ.)։ Ցորենը եւ գարին աւելի կէժանանան այս տարի, եթէ շարունակվի Թալիշ կոչված տեղից ցորեն բերելը, որի շնորհիւ գների մէջ արդէն մեծ փոփոխութիւն է եղել։ Այստեղ գողութիւնները պակաս չեն. գիշեր չէ անցնում, որ Հադրութում, Վանքում, Տեաք եւ այլ գիւղերում գողութիւն չը պատահի։ Այս տարի բաւական անձրեւային է մեզանում, որի շնորհիւ խոտերը այն արտերում, որոնք հնձվել են յունիսի 10—15-ին, դեռ դարսված մնում են։ Նորերս եւս տեղի ունեցաւ յորդ անձրեւ, իսկ մեզանից մի քանի վերստի վրա գտնվող Թաղլար, Թաղուտ, Տող եւ այլ գիւղերը զգալի կերպով վնասվել են կարկուտից։ Արդեօ՞ք հիմնվելու չէ մի ընկերութիւն, որի նպատակը լինի օգնել կարկուտից վնասված գիւղացիներին, մանաւանդ մեր Անդրկովկասի համար, որտեղ կարկուտը սարսափելի վնասներ է տալիս գիւղական ժողովրդին։ Ամեն մի գիւղացի, առանց բացառութեան, մեծ ուրախութեամբ կը վճարէ տարեկան 5—10 րուբլի եւ աւելի, որպէս զի անգամ լինի մի այդպիսի ընկերութեան»։

—

ՄԵԾ-ՂԱՐԱՔԼԻՍԱՑԻՑ մեզ գրում են. «Վերջին օրերս այստեղ մօտ $^1/_2$ ժամ տեղաց առատ կարկուտ, որը ջարդեց ու գետնին հաւասարեցրեց՝ արդէն ընկած՝ լիք հասկերը եւ փչացրեց նրանց առատ բերքը. վերեւից կարկուտն էր թափվում, գիւղացու աչքերից՝ արտասուք։ Կարկուտին յաջորդող անձրեւը սեւացրեց ոսկեգոյն արտերը. սեւացան նոյնպէս մարգագետիններում հնձած, բայց դեռ չը դիզած խոտերը։ Կարկուտի ազդեցութիւնից ազատ չը մնացին եւ մօտակայ Եաղաբլու, Ղըշլաղ եւ Վարդանլու գիւղերի արտերը։ Անձրեւները շարունակվում են։ Ամարանոց եկողներն էլ մատնվել են խոնաւ սենեակներում փակվելու վիճակին. միւս կողմից էլ տներն են կաթում, որովհետեւ տանիքները մեծ մասամբ հողածածկ են։ Դահլիճի կաթելու պատճառով չը կայացաւ օգոստոսի 13-ին դերասանուհի օր. Մարի-Հրանոյշի եւ սիրողների մասնակցութեամբ տրվելիք երեկվայ ներկայացումը։ Եղանակը ցրտեց. ասում են սարերում ձիւն է եկել. օդի բարեխառնութիւնը 11°—13° է։ Եկողները պատրաստվում են թողնելու ամարանոցը. կան եւ գնացողներ»։

—

ՓԻՐՎԱԼԻ գիւղից (Կարսի նահանգ) մեզ գրում են. «Օգոստոսի 13-ին հոգեհանգիստ կատարվեց որբերի բարերար Գրիգոր Ջանշեանի յիշատակին։ Մարկոս քահանայ Տէր-Գրիգորեանց բացատրեց հանգուցեալի գործունէութիւնը ժողովրդին»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՉԻՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

—

Պեկինի գրաւման հետեւանքների հարցը, նոյնպէս եւ այն հարցը, թէ ինչ մտադրութիւններ ունեն այժմ պետութիւնները Չինաստանի վերաբերմամբ, ներկայումս բոլոր երկրների մամուլի քննադատութեան առարկայ է դարձել։

Գերմանական մամուլը, ոգեւորված Վիլհէլմ կայսրի ճառով եւ կոմս Վալդերզէէյի նոր պաշտօնով, թէպէտ եւ վերջին օրերումս փոքր ինչ մեղմացրել է իր լեզուն, այնու ամենայնիւ չէ դադարում խաչակիրների արշաւանք քարոզել դէպի Չինաստան։

Ինչ վերաբերում է ֆրանսիական մամուլին, պէտք է ասել, որ նա աւելի խաղաղ տրամադրութիւն է ցոյց տալիս, քան միւս երկրների մամուլը։ Ցայտնի հրապարակախօս Վալֆրէ (Whist) «Figaro» լրագրում տպել է մի յօդուած, որ կարելի է անփոփումն համարել ֆրանսիական ամբողջ մամուլի ցանկութիւնների։ Ֆրանսիացիները ցանկալի չեն համարում պատերազմի շարունակումը, երկիւղ են կրում դիւանագիտական բարդութիւններից եւ այն տարաձայնութիւններից, որոնք որ եւ իցէ ատիթով հեշտութեամբ կարող են ծագել պետութիւնների փոխադարձ յարաբերութիւնների մէջ։

«Հիմա—ասում է այդ յօդուածի հեղինակը—սկսվում է դիւանագիտական դժուարութիւնների շրջանը։ Եապօնացիները գրաւեցին Պեկինը եւ այժմ հանդէս է գալիս կրած վնասների համար Չինաստանից հատուցում պահանջելու հարցը։ Չինաստանը, ի հարկէ, պարտաւոր է վճարել այն հաշիւը, որ կը ներկայացնեն նրան պետութիւնները, բայց դեռ անյայտ է, թէ ինչպիսի հաշիւ կը լինի դա, արդեօք հաւաքական, բոլոր պետութիւնների կողմից, թէ իւրաքանչիւր պետութիւն միւսներից անկախ կը ներկայացնէ իր հաշիւը։

«Եթէ բոլոր պետութիւնները համաձայնութիւն կայացնէին իրար մէջ իրանց պահանջելի հատուցման չափի եւ որակի վերաբերմամբ, այն ժամանակ, ի հարկէ, հարկ կը լինէր գործադրել յիշված ձեւերից առաջինը. բայց եթէ իւրաքանչիւր պետութիւն պէտք է հետամուտ լինի միայն իր անձնական շահերին, վնասէ նրանց, որոնց շահերը հակառակ են իր շահերին եւ ընդհակառակը՝ խնայէ նրանց, որոնց յարմար եւ ձեռնտու է խնայել—այն ժամանակ պետութիւնների կօնցերտում, որ մինչ Պեկինի առումը գործում էր գովելի համերաշխութեամբ, կը լսվեն, անշուշտ, տարբեր եւ միմեանց անհամապատասխան ձայներ։ Ամենից առաջ բոլոր պետութիւնները, սպառնալից բարդութիւններից խոյս տալու համար, պէտք է ճանաչեն Չինաստանի անձեռնմխելիութեան անհրաժեշտութիւնը»։

Ամենալաւ միջոցը չինական այժմեան դէպքերի կրկնութիւնից խուսափելու համար, «Eigaro» համարում է մի այնպիսի միջազգային գործի կազմակերպութիւն, որ ընդ միշտ մնար Չինաստանում եւ հետեւէր, որ չինացիները ճշդութեամբ կատարէին դաշնագրերով յանձն առած պարտաւորութիւնները։

Անցնելով ապա այն դերին, որ Ֆրանսիան պիտի կատարէ այժմ Չինաստանում, «Figaro» յիշեցնում է Մարսէյլում Լուբէի արտասանած ճառի բովանդակութիւնը, ասելով, որ գործողութիւնների աւելի լաւ ծրագիր չէր էլ կարելի գտնել։ «Մենք—ասաց Լուբէ—պէտք է պահանջենք Չինաստանից, որ այնպիսի խստութեամբ միրաւորեց քաղաքակրթված պետութիւնների օրէնքները, օրինակելի պատիժ յանցաւորներին, վնասների հատուցումն եւ անհրաժեշտ դրաւական ապագայի խաղաղութեան համար»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—«Journal des Débats» աշխատում է հերքել այն առասպելը, թէ Եանցէյի հովտում Անգլիան առանձին կարեւոր շահեր ունի եւ թէ այդ պատճառով Եան հովիտը պէտք է մնայ անգլիական ազդեցութեան շրջանի մէջ։ «Այս դարի 60-ական թւականներին—ասում է լրագիրը—առեւտուրը այդ հովտում յիրաւի անգլիացիների ձեռքին էր։ Ամերիկացիները, որոնք աւելի առաջ տէր էին այնտեղ, հարկադրված էին զիջանել իրանց տեղը անգլիացիներին, իսկ ուրիշ ազգերի մասին այն ժամանակ խօսք անգամ լինել չէր կարող. նրանք մուտք չունէին դէպի Եանցէյի հովիտը։ Անգլիացիների ձեռքին էր թէյի, օպիումի, նաւթի եւ բամբակեայ գործուածքների առեւտուրը։ Բայց այն օրերից մինչեւ հիմա ամեն ինչ փոխվել է. թէյի առեւտուրն անցել է ամբողջովին ռուսների ձեռքը եւ Խանկօյուի առեւտրական տները կամ ռուսական են եւ կամ չինական։ Օպիումը դադարեց արտահանվել Հնդկաստանից այն ժամանակ, երբ Չինաստանն ինքն սկսեց խաշխաշ ցանել։ Բամբակեայ գործուածքները համարեա ամբողջովին եապօնական են կամ գերմանական, եթէ տեղական-չինական չեն, իսկ անգլիականները,—կամ, աւելի ճիշդը, հնդկականները, որովհետեւ վաղուց Բօմբէյը գրաւել է Մանչէստերի տեղը—հետզհետէ աւելի եւ աւելի անյայտանում են։ Եապօնական նաւթը կատաղաբար մրցում է անգլիականի դէմ։ Չը պէտք է մոռանալ նաեւ ֆրանսիացիներին եւ բելգիացիներին։ Ֆրանս-բելգիական սինդիկատին է պատկանում Պեկինից Խանկօու երկաթուղի շինելու իրաւունքը եւ այդ ճանապարհի գծի վրա գտնված հանքերը, համարեա բոլորն էլ ֆրանսիացիների ձեռքին են։ Այս հանգամանքներն ի նկատի առնելով ոչ միայն չէ կարելի ասել, թէ Եանցէի հովիտը Անգլիայի մենավաճառութեան ասպարէզ է, այլ նաեւ այն, թէ անգլիացիներն աւելի շահեր ունեն այնտեղ, քան, օրինակ, գերմանացիները, ամերիկացիները, եապօնացիները կամ ֆրանսիացիները»։

—Սուլթանը հրատարակել է մի իրադէ, որով պատուիրում է ընդհանուր ժողովրդագրութեան ենթարկել թիւրքական պետութեան ամբողջ ազգաբնակութիւնը։ Այդ իրադէյով հաստատված են 16 յօդուածներ, որոնցով պէտք է ղեկավարվեն ժողովրդագրութեան գլուխ կանգնած անձինք։

—Պարիզից գրում են «Մալիւմաթ» լրագրին, թէ այն ժամանակ, երբ Շահը գտնվում էր Պարիզում, թիւրքական դեսպան Մունիր բէյը երկու անգամ ներկայացաւ Շահին եւ սուլթանի կողմից երկու անգամ հրաւիրեց նրան այցելելու Կ. Պոլիս։ Թղթակիցը անորոշ կերպով ասում է, թէ Շահը չերմ շնորհակալութիւն յայտնեց սուլթանին հրաւէրի համար, բայց չէ ասում, թէ արդեօք Շահը ընդունեց սուլթանի հրաւէրը թէ ոչ։ Նոյն լրագիրը հաղորդում է,

թէ Շահի հեռագրական պատասխանից յետոյ, Կ. Պոլսի պարսկական դեսպան Միրզա-Մահմադ-խան շնորհակալութիւն յայտնեց Բ. Դրանը: Պարզ է, որ քաղաքավարի ձեւով Շահը մերժել է սուլթանի եւ նրա ներկայացուցչի հրաւէրը: Կ. Պոլսի թիւրք մամուլը մեծ յոյսեր էր դնում սուլթանի տեսակցութեան վրա Շահի հետ ի նպաստ համիսլամականութեան գաղափարի տարածման:

—Կ. Պոլսից հեռագրում են «Новое Время» լրագրին, թէ սուլթանը մտադիր է իր թագաւորութեան քսան եւ հինգամեակի տօնախմբութեան օրը թագաժառանգ հրատարակել իր սիրելի որդուն՝ Բուրխան-էդին-էֆէնդիին, որ այժմ 13 տարեկան է:

„ՄՇԱԿԻ" ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

16 օգոստոսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Օգոստոսի 16-ին Թագաւոր կայսրը, Թագուհի կայսրուհի Ալէքսանդրա Ֆէօդորօվնան, Թագաժառանգը եւ Մեծ Իշխաններ Նիկոլայ Նիկոլաեվիչ եւ Միխայիլ Նիկոլաեվիչ մեկնեցին դէպի Բելօվէժ:

ՇԱՆԳՀԱՅ: Նայելով Ամօյի անգլիական հիւպատոսի հեռագրին օգոստոսի 14-ից, եապօնական թնդանօթները ուղղված են տաօտայի պալատի վրա: Դրութիւնը սպառնալից է: Տաօտայ բողոքում է զօրքերի ափ հանելու դէմ, առարկելով, թէ այդ հանգամանքը հակառակ է փոխարքաների հետ կապած համաձայնութեանը: Նա յայտնում է, թէ անկարող կը լինի կարգը պահպանել, եթէ զօրքերը չը հեռացվեն:

ՀՕՆԳԿՕՆԳ: Տեղեկութիւններ են ստացված, որ «սեւ դրօշակները» յարձակումներ են գործել Հիւսիսային գետի ափերին գանվող գիւղերի վրա եւ կողոպտել են ենթարկել նրանց:

ԲԵԼՖԱՍՏ: Օգոստոսի 14-ին: Բօէրները դեռ եւս գտնվում են երկաթուղու հարաւակողմի բարձրութիւնների վրա, բայց հալածված են այն մասից, որից երէկ հրաձգութիւն էին անում: Կիրձերում դեռ եւս թագնվում են բօէրների փոքրաթիւ զօրաբաժիններ: Երկու ծանր թնդանօթներ ընդհատումներով հրակոծում են անգլիացիների դիրքը, որոնք ստիպված էին ուրիշ տեղ տանել իրանց բանակատեղերը:

ՊԵԿԻՆ: Երեք ռուս, երկու եապօնական, մի անգլիական եւ մի ամերիկական բատալիօններ, խուզարկելով կայսերական ընդարձակ պարտէզը Պեկինի հարաւակողմում, որ 5 մղոն տարածութիւն ունի, ոչ մի զինուորական ոյժի չը հանդիպեցին: Այսօր եապօնացիները կը գրաւեն ամառային պալատը. ձմերայինը գրաւված է դաշնակից զօրքերից:

Դաշնակից զօրքերը մեկնեցին դէպի հարաւ, թողնելով փոքրաթիւ զօրաբաժիններ չինացի քրիստոնեաներին պահպանելու համար:

ՀՕՆԳԿՕՆԳ: Շատ չինական առեւտրական տներ դադարեցրին ապրանքների առաքումը դէպի Ամօյ՝ ի նկատ առնելով այն հանգամանքը, որ եապօնացիները գրաւել են այդ քաղաքը:

Չինական զօրքերը արեւմտեան գետով, 15 նաւակների մէջ տեղաւորված, գնում են դէպի Վուչժօու:

ՄԻԼԱՆ: Բրեսսիի դատը սկսվեց:

ԼՕՆԴՕՆ: Րօբերտս հեռագրում է, թէ Բուլլէր գրաւեց Մախադոդորպ:

17 օգոստոսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Թագաւոր կայսրը, թոյլատրելով ֆինանսների մինիստրին մի առժամանակ արտասահման գնալ, հրամայեց՝ ֆինանսների մինիստրութեան վարչութիւնը, նրա բացակայութեան ժամանակ, յանձնել ֆինանսների մինիստրի աւագ օգնական Կոկօվցէվին:

Թուրքեստանի գեներալ-նահանգապետը օգոստոսի 1-ից հաղորդում է, որ Աւղանստանում տարածված խօլերային հիւանդութիւնը կատարելապէս դադարեց:

ԼՕՆԴՕՆ: Րօբէրտս հեռագրում է Բալֆէստից, օգոստոսի 15-ից. «Բուլլէր հաղորդեց Բուրգէնդալի գրաւման մասին: Նա ասում է, որ բլուրները սաստիկ ամրակոծելուց յետոյ, քաղաքը գրաւեցին քաջ յարձակումով երկու հետեւակ բատալիօններ: Այդ տեղը բնական ամրութիւն է, շրջապատված հարթ դաշտով, 1500 եարդ տարածութեամբ: Գերի են առնված 19 բօէրներ. թշնամին թողեց 20 սպանվածներ: Այդ բլուրին տիրանալը հնարաւորութիւն տուեց մեզ գրաւել բոլոր բարձրութիւնները, որոնցից թշնամին յետ քաշվեց: Բրիտանացիների կողմից սպանվեցին 1 կապիտան եւ 13 զինւորներ, վիրաւորվեցին 7 օֆիցէր եւ 57 զինւոր. կորուստները, երեւի, մի փոքր աւել են, բայց ճիշդ թւանշաններ չը կան: Բօէրները դիտաւորութիւն ունէին յուսահատ դիմադրութիւն ցոյց տալ, բայց կէսօրին նրանց մէջ լուր տարածվեց, որ եօհաննէսբուրգեան ոստիկանական զօրքերը, որոնց վրա գլխաւորապէս դրված էր բլուրի պաշտպանութիւնը, կատարելապէս ոչնչացրված են. այդ բանը կատարելապէս թուլացրեց դիմադրութիւնը:

ԳԼԱՍԳՕ: Ժանտախտի պատճառով առանձնացրած ընտանիքների միջեւ հիւանդացան երկու աղջիկ եւ մէկ տղայ, բայց նշանները թեթեւ են. եթէ նոր հիւանդացողներ կը լինեն, այն ժամանակ առեւտրական նաւերի համար կարանտին կը հաստատվի:

ԲԵՐԼԻՆ: Գեներալ Գէֆնէր հաղորդում է Տեանձինից, որ ճանապարհը Տեանձինից մինչեւ Եանցուն բացված է երթեւեկութեան համար, իսկ Եանցունից մինչեւ Պեկին դեռ երկար չի բացվի:

ԲԵՐԼԻՆ: Բօէրների լիազօրները ժամանեցին Պետերբուրգից:

ԽԱՐԿՕՎ, 16 օգոստոսի: Ժամանեց երկրագործութեան մինիստրը:

ՄԻԼԱՆ: Բրէսսի դատապարտված է ցմահ բանտարկութեան:

ՇԱՆԳՀԱՅ: Բացված է դաւադրութիւն, որ նպատակ ունէր հրդեհել ամբողջ քաղաքը. եւրոպական զինւորական պաշտօնական անձանց արգելված է դուրս գալ գիշերով:

ՉԻՖՈՒ: Ասում են, որ Շէնսիի նահանգապետը առաջարկեց օտարազգիներին, պաշտպանութեան համար, գաղթել Եանին. մօտ 50 մարդիկ ընդունեցին այդ հրաւէրը եւ բոլորն էլ կոտորվեցին:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՑԱՑՏՆՈՒՄ Է

—

ԵԱԼՏԱ, պ. Ա. Ծ.: Ձենք կարող տպել:

ԻԳԴԻՐ, պ. Յ. Խօջաէյնեաթեան: Ստացագիրը ստացել ենք: Ցանկալի է տեղեկութիւն ստանալ, թէ ո՞ր գիւղերումն է բաժանված նպաստը:

ԼԵՌՔԻ, պ. Յ. Եարվելեան: Ձեր ուղած գրքոյկը խմբագրութեան մէջ չէ ծախվում: Մենք ստացել ենք միայն նրա մի օրինակը նրա մասին կարծիք յայտնելու համար:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ

ԻՍԱՀԱԿ ՄԷԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(ժամերը Պետերբուրգի հաշւով)
տարբերութիւնը 58 րօպէ:

—

	№ 5 գնացքը:	№ 3 գնացքը:
Բագուից դուրս է գալիս	ցեր. 4 ժ. 1 ր.	գիշ. 11 ժ. 29 ր.
Թիֆլիս է հասնում	առ. 8 » 53 »	եր. 5 » 34 »
Թիֆլիսից դուրս է գալիս	» 9 » 32 »	եր. 6 » 34 »
Բաթում է հասնում	եր. 9 » 1 »	առ. 7 » 14 »

	№ 6 գնացքը:	№ 4 գնացքը.
Բաթումից դուրս է գալիս	առ. 7 ժ. 50 ր.	եր. 7 ժ. 59 ր.
Թիֆլիս է հասնում	եր. 7 » 15 »	առ. 8 » 42 »
Թիֆլիսից դուրս է գալիս	» 7 » 18 »	» 10 » 05 »
Բագու է հասնում	ցեր. 12 » 10 «	» 5 » 16 »

արագ գնացք

Թիֆլիսից դուրս է գալիս	ցեր.	11 ժ. 19 ր.
Բաթում է հասնում	երեկ.	9 » 41 »
Բաթումից դուրս է գալիս	գիշ.	11 » 18 »
Թիֆլիս է հասնում	առաւ.	9 » 30 »

—

Թիֆլիսից դէպի Կարս դուրս է գալիս	երեկ.	9 ժ. —
Ալէքսանդրոպօլ հասնում է	առ.	7 » 46 ր.
Կարս հասնում է	ցեր.	12 » 56 »
Կարսից դուրս է գալիս	ցեր.	3 » 29 »
Ալէքսանդրօպօլից դուրս է գալիս	երեկ.	8 » 35 »
Թիֆլիս հասնում է	առ.	7 » 15 »

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

ամեն օր, բացի կիրակի օրերից:

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝

Բ. Ա. Նաւասարդեան—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիս) և միզասեռ. հիւանդ.

Ն. Մ. Չիկօվանի—9—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային հ.

Ի. Ֆ. Պրօստակիչ—12—1 ժ. ականջի, քթի, կոկորդի եւ կրծքի հ.

Զ. Ի. Բաբանասեանց—11—12 ժ. կանանց և երեխայոց հիւանդ.

Ա. Պ. Կարապետեանց—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Ի. Ֆ. Պրօստակիչ—6—7 ժ.

Բ. Ա. Նաւասարդեան—7½—8 ժ.

Վճար 50 կ. չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:

Օ. Տ. Աւվանիտակի—տանը. ծաղկահատ և բժշկական մարմնամարզ. դիմել 11—1 ժ.:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ

Ընկերութիւն

ԲՐՕԿԱՐ եւ Ընկ.

Առաջարկում է իր յատկութեամբ յայտնի

ԳԼԻՑԵՐԻՆԻ

ՍԱՊՕՆ

Պահպանում է կաշուի փափկութիւնը եւ աւելացնում է նրա սպիտակութիւնը:

ԿՏՈՐԸ 20 ԿՈՊԷԿ

(15) 1—10

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

տեղեկացել է, որ ինչ-որ նրան անյայտ անձինք առաջարկում են «Լօդկիս-Գօրա» եւ «Նախալօվկա» կոչված տեղերում հողեր կապալով վերցնել ցանկացողներին՝ որոշեալ վճարով ձեռք բերել Վարչութիւնից յիշված կապալները: Կամենալով վերջ դնել դիւրահաւան մարդկանց չահագործողների արարմունքին, Վարչութիւնը յայտնում է ի գիտութիւն ամենքի, որ Նախալօվկայում հողեր դեռ եւս չեն տրվում կապալով, մինչեւ ընդհանուր յատակագծի կազմելը, իսկ «Լօդկիս-Գօրայում» տրվում են առանձին կանօններով, որոնք հաստատված են Թիֆլիսի քաղաքային խորհրդարանի կողմից եւ այն անձինք, որոնք ցանկանում են հողեր կապալով վերցնել այս վերջին տեղում, կարող են ստանալ առանց որ եւ է միջնորդութեան, դիմելով իրանց խնդիրներով ուղղակի Վարչութեան, եթէ միայն համապատասխանում են խորհրդարանի որոշման մէջ յիշված կանօններին: 1—3

ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ

ՔԱՀԱՆԱՅԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ.

ԳԻՆՆ Է 1 Ր.

Թիֆլիսում դիմել—Կենտրօնական եւ Զաք. Գրիգորեանցի գրավաճառանոցներին, նոյնպէս եւ Աղէքսանդր Ստեփանեանցին (Զուբալօվի քարվանսարայում): (և. հ. չ.) 4—10

ՄԻ պատուաւոր հայ ընտանիք հասոյթաւորներ (нахлѣбники) է ընդունում:

Հարցնել Ալէքսանդր Շադինեանի խանութում, քաղաքային վարչութեան շինութեան մէջ: (և.) 3—5

Ատամների եւ բերանի խոռոչի հիւանդութիւնների

ԲԺ. ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԿԱՃԿԱՃԵԱՆ

ընդունում է հիւանդներ օգոստոսի 17-ից Երեւանեան հրապարակ, լուսանկար Роиновъ-ի տակը: 2—25

ԱՄԵՆԱՑԱՑՏՆԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԻ

ՐՕՅԵԱԼՆԵՐ

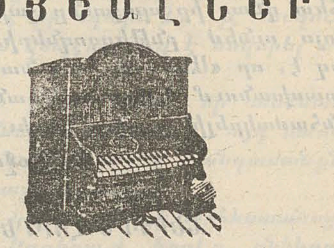

ԴԱՇՆԱՄՈՒՐՆԵՐ

ՖԻՍ-ՀԱՐՄՕՆԻՈՒՄՆԵՐ, ՋՈՒԹԱԿՆԵՐ, ԿԻԹԱՌՆԵՐ, ՖԼԷՅՏՆԵՐ, ԿԼԱՐՆԵՏՆԵՐ, ՁԱՅՆԱԽԱԶԵՐ, ԼԱՐԵՐ, ԵՒ ԱՅԼՆ, ԵՒ ԱՅԼՆ:

Բոլոր տեսակ գործիքների համար գինը կարելի է վճարել մաս-մաս:

ՊՐԷՅՍԿՈՒՐԱՆՏՆ

ուղարկվում է ձրի:

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՔՆԵՐԻ ԵՒ ՁԱՅՆԱԽԱԶԵՐԻ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ-ԿԵՆՏՐՕՆԱԿԱՆ

Դ Է Պ Օ

Բ. Մ. ՄԻՐԻՄԱՆԵԱՆԻ

Մատակարար Կայսերական Երաժշտական Ընկերութեան

Музыкалное депо Б. М. Мириманіана, ТИФЛИСЪ.

Дворцовая ул., д. Т. Д. З. Банка. 15—20

ԴՊՐՈՑ

տիկ. Կատ. Լիսիցեանցի

երկու սեռի մանուկների համար: Միասին պարապմունք իր հարազատ երեխաների հետ Ընդունելութիւնը՝ սահմանափակված: Սեպտեմբերից բացվում է նաեւ պանսիօն: Դիմել—օգոստոսի 26-ից—Բեհբութեան փողոց (նախկին Սաղօվայա), սեփ. տ. № 29): (եչ.) 14—25

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԸ,

յայտնում է ի տեղեկութիւն ծնողների եւ խնամակալների, որ աշնանային ընդունելութեան քննութիւնները կը նշանակվեն սեպտեմբերի առաջին թւերում, որի մասին կը յայտարարվի լրագիրներում առանձին:

1—5 Դիրէկտորի փոխանակ՝ Ա. Եակօվլեվ

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ ԵՒ ՊԱՆՍԻՕՆ

Ա. ՏԷՐ-ՅԱԿՈՎԲԵԱՆԻ

ՊԱՆՍԻՕՆԸ ԱՄԱՌԸ ԳՏՆՎՈՒՄ Է ԲՕՐԺՕՄ ԱՄԱՌԱՆՈՑՈՒՄ, ԻՍԿ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔԸ՝ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ: Թէ Բօրժօմում եւ թէ Թիֆլիսում ընդունում է աշակերտներ, պատրաստում է գիմնազիաների, կադետների կորպուսի, գեմլեմէրների, րէալական, առեւտրական եւ այլ ուսումնարանների համար:

Ուսումնարանում ուսուցանում են բարձրագոյն ուսումն աւարտած մասնագէտներ, գիմնազիական ուսուցիչներ: Աւանդելի առարկաներն են՝ կրօն, ռուսաց, հայոց, ֆրանսիական, գերմանական, լատինական, յունաց, վրաց լեզուներ, թուաբանութիւն, ալգեբրա, երկրաչափութիւն, աշխարհագրութիւն, պատմութիւն (ռուսաց եւ ընդհանուր), բնական գիտութիւն, նկարչութիւն, գրութիւն, երգեցողութիւն, երաժշտութիւն:

Նոյնտեղ ընդունվում են ԱՇԱԿԵՐՏՈՒՀԻՆԵՐ: Օրարաքաղաքացիների համար կան ամենայն յարմարութիւններ:

Հասցէն. БОРЖОМЪ. Гротовская ул., ПАНСІОНЪ ТЕРЪ-АКОПВА. ТИФЛИСЪ, Гановская ул. № 11. 9—10

ЖЖЕНІЕ СПОСОБОМЪ ЛЕТЮРКЪ ДЕ РОЗЬЕ 20% БОЛЬШЕ АРОМАТИЧЕСК. ЧАСТЕЙ

ЖЖЕНЫЙ КОФЕ

ПРОДАЖА ВЕЗДѢ С. СІУ и К°

7—26